

XIX.

**Bidrag til Jyllinge og Gundsømagle Præstekalds
ældste Historie.**

Ved *H. F. Rørdam.*

I det nordligste Hjørne af Sømme Herred, ved Roskilde-fjord ligger Jyllinge, der i ældre Tid skreves Juleghe,

Julighe, Julækæ, Jøllighe, Jøllinge. Annexet hertil er siden Aaret 1572 Gundsømagle (Guthensjø, Gudensø), der ligger noget længere inde i Landet. Begge Kirker hørte, som det synes, til de Ejendomme, hvorpaa Klosteret paa Eskildsø i Roskildefjord grundedes i den første Halvdel af det 12te Aarhundrede. Men da dette Kloster henved Aaret 1175 flyttedes til Æbelholt i Tjæreby Sogn nær ved Hillerød, sørgede Biskop Absalon for, at »Gudensø« Kirke blev ombyttet med Gods, der laa Klostret mere bekvemt, hvorpaa Kirken kom under Roskilde Kapitel¹⁾. Jyllinge Kirke forblev derimod i Forbindelse med Æbelholt Kloster²⁾. Da Klostret nemlig alligevel skulde have en Tilsynsmand ved den Ladegaard, det fremdeles havde paa Eskildsø, fik den Munk, hvem denne Forretning tilfaldt, tillige den Bestilling paa Søn- og Helligdage at sejle over til Jyllinge og holde Messe der, medens Klostret tog Tienden og Indtægten af Præstegaarden. Det var nemlig det sædvanlige hele Landet over, at de Klostrene underlagte Sognekirker ikke havde residerende Præster, men at Munkene, naar det gjordes fornødent, vandrede ud og forrettede Tjeneste. At denne Tjeneste i Regelen maatte blive af tarveligste Art, er let at indse.

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VI, 79. Ny kirkehist. Saml. V, 183—4.

²⁾ Scr. Rer. Dan. VI, 133, 138, 140. I de pavelige Konfirmationer af Æbelholt Klosters Ejendomme (c. 1193, 1211 og 1241) nævnes blandt disse »Mansio in Julighe cum ejusdem villæ et pratis et agris et molendino sito juxta Væræbro« (S. R. D. VI, 143. 149. 154), men ikke udtrykkelig Jyllinge Kirke, saaledes som i Pave Alexander III's Konfirmation af 1178. Vi vide ikke med Vished, om denne Tavshed skal forstaas saaledes, at Kirken i Jyllinge en Tid har været ude af Klosters Besiddelse. Men et Brev, der senere skal meddeles, viser i alt Fald, at den er kommen tilbage dertil. — Roskilde Bispestol havde i Middelalderen en Hovedgaard (curia principalis) i Jyllinge foruden andet Gods. (S. R. D. VII, 64). Ligeledes havde Roskilde Kapitel Gods her, hvorpaa Præbendet »Jyllige« eller »Jullinge« var grundet. (Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 62. 64).

Da de saakaldte Herreklostere vedbleve at bestaa en Tid efter Reformationen, indtraadte der først efterhaanden Forandring i dette lidet heldige Forhold, og som vi skulle se, varede det temmelig længe, inden det lykkedes Præsten i Jyllinge at erhverve en Præstegaard.

Den første Præst i Jyllinge, vi kjende ved Navn, hed Peder Lauritsen. Han var en gammel Klostermand; men da Æbelholt Kloster, som ovenfor (S. 487) er omtalt, 1560 blev opløst og inddraget under Kronen, ansaa han det for bekvemlest og bedst stemmende med sin Smag at opgive Jyllinge Sogn, der uden Præstegaard neppe frembød store Behageligheder, og at følge sin Abbeds Exempel ved at indgive sig i »Helliggesthus« eller Hospitalet i Helsingør, der dog havde adskillige Minder om det gamle Klosterliv. Tilfældet har endnu bevaret to Breve fra ham til Borgmester Henrik Mogensen i Helsingør vedrørende hans Indtrædelse i »Helliggesthus«, og de fortjene Meddelelse, da den Slags Aktstykker, der sætter os ind i, hvorledes det gik de gamle Klostermænd, hører til de store Sjældenheder.

1.

Mynn vinskibeligh och redebonn tieniste meth vor Herre Jesu Christo etc. Kiere Burgemester, er end nu mith sind och minn acth, som hun vor, paa thend thijdt Rasmus Hanssen thalede met eder paa mine vegne om Hellig gestuss, och Jegh talede och naagith met eder paa kircke gaarenn. Ithem tror Jegh, ath thend bestilningh staar vdy eders hender och macth, huadth y ville der till giøre. Kiere burgemester, beder Jegh eder ydmygeligh, ath y ere mig behielpeligh her vdy: tha vill Jegh ære eders fromheth meth en engeloth: vill Jeg och all thijdth skicke migh y modth eder, saa Jegh vill altijdth haffue eders venskaff och icke ederss vuenskaff. Ithem vill Jegh och giffue the fattige ith halffth hundrith marck rede penninghe, før endth Jegh eder eller dricker der: Ithem vill Jegh thaghe der indth meth mig gaath godz, som er bedre endth ith halffth hundrith marck: Ithem see till

gaffns inde och vde theth beste Jeg kandth aff min Formoue: och saa om behoff giørs (ath naar Jeg er till pass och gider) tha vill Jegh predicke vdy Siughestuffuen om søndagh ath morgen och sighe messe for thennem, och andith saadanth, som christen menniske bør ath haffue: saa som y selff vide ath saadanth tieniste er och sin løn verd. Kiere burgemester, giffuer mich her ith gaath suard paa: ath Jeg kand vide, huor epther Jeg kand holle migh, om saa er, ath mith anslagh slar feygl, ath Jegh kand opsøghe en anden stedth, huor Gudth giffuer mig till raade. Kiere burgemester, giører her vdy, som myn gode tro er till eder. Her met haffuer Jeg eder thend alsommectigste Gudth befallit. Schreffuith y Jøllighe søndagen for alle Helgens dagh, Anno dominj 1560.

Peder Lauriszen, prest till Jøllighe kircke.

Udskrift: Erligh fornumstigh och vel betroindis mand Hendrick Maagenssenn, burgemester y Helsingør, ydmygeligh till schreffuith.

Paategnet: 1560, thorsdagen ffor sante Karinedag anamidt ieg dette breff.

2.

Mynn ydmygelige tieniste altijdt for schreffuith meth vor Herre Jesu Christo: Kiere burgemester, tacker Jegh eder och de dannemend meth for eders till schriffuelse, som Rasmus Hanssen gaff mig till kiende, och forlader Jegh migh fuldkomelighe først paa Gud och saa paa eders til schriffuelse, och beder Jegh eder, ath y icke forsmaa dend lille gaffue, som Jegh sender eder y thette luckte breff, for eders fromheth och weluillighedth. Item kiere burgemester giffuer Jegh eder till kiende, ath Jegh icke kommer før emodth sommer dagen, fordi ath Jegh haffuer megith ath bestille, som migh ligger mackth oppaa: Her meth haffuer Jegh eder Gudth befallith. Schreffuith y Jøllinge dend tredie søndagh y aduenth, Anno a nato saluatore 1560.

P. L.

Udskrift: Erligh viiss forsynligh och velbetroindis Mand Hendrick Magenssen, burgemester y Helsingør, kierligen sendendis thette breff¹⁾.

¹⁾ Begge Brevene ere meddelte efter Originalerne i Rigsarkivet.

I Sommeren 1561 har Peder Lauritsen da vistnok forladt Jyllinge og er flyttet til Helsingør, hvor Hospitalets Regnskaber tyde paa, at han har gjort nogen Præstetjeneste efter Lejlighed. Her døde han 1563¹⁾. Hans Efterfølger i Jyllinge blev Oluf Pedersen, der vistnok har været en af de mange Vicarer, der endnu fra gammel Tid levede ved Roskilde Domkirke. Da der ingen Præstegaard fandtes i Jyllinge, havde han, som det den Gang endnu jevnlig skete, mest Lyst til at blive boende i Roskilde og derfra at vandre ud til Jyllinge, naar hans Tjeneste behøvedes, ligesom Degnetjenesten i Jyllinge jo ogsaa forrettedes af en Roskilde Skoles Disciple²⁾. Derpaa vilde Sognemændene imidlertid ikke indlade sig, men nødte ham til at tage Bolig i Sognet, skjønt de ikke kunde anvise ham uden »et armt Gadehus« at opholde sig i. Under disse Forhold indgav den stakkels Præst 1564 følgende (udaterede) Ansøgning til Kongen om at faa en Præstegaard. I Brevet giver han den tidligere berørte interessante Oplysning om, hvorledes Jyllinge Sogn i Klostertiden var blevet betjent.

Høyborne Første, Stormectiighe Herre och aller naadigste Konningh, giïffuer ieg Edhers Kong. Maïtt. vdhi all vndherdanighedt tiill kienndhe, att ieg nogenn tiidt forledhenn bleff kalliidtt tiill en siælesørgher (vuerdig) tiill Jøliige sognn aff Roschiïldt, huilckenn sognn altiiddt haffuer liggiïtt tiill Ebbelholz Closther medt prestegaar och all andhen sin Herlighedt inttiill thenne Foruanling, som nyliig er skedt aff E. K. M. Effter att ieg allernaadigst Herre och Konning samme sogn haffuer anammitt, tha haffuer sognemendt tuingiïtt miig tiill att resedere vdhi sognen hoss thennum, och haffuer dog ingen resedentz vdhen itt armt gadhehuss, men vdhi then rette prestegaardt bor en bonde, for huilken vdhi gamle dage the ther raadet for Ebbelholz vaar forsuar, och then prest, som

¹⁾ Se ovenfor, S. 490 Not. 2, hvor Tøllige Kirke er en Læsefejl for Jøllige (Jyllinge).

²⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 151.

ther skulle inskickis, thett skulle ske aff Ebbelholtz forstander, och then samme prest haffde sin tilflucth paa Eskiltzs *øø*, som var en ladegaard till Ebbelholt, och att thett er then retthe preste gaar, som samme bonde y boer, beuiser och ydhermere forklarer thette sogen vidne, som ieg ther paa haffuer tagiitt¹). Therfor allernaadigste Herre och Konge vdhi all vndherdanighedt bedher ieg fattig mandt E. K. M., att ieg motthe bekomme samme rette Jelighe prestegaard, eptherdi ieg io endheliigenn skall boe och resedere hoess samme sogn (etc.).

Edhers kongelliigh Maiitt.

viilliig och vndherdanig vndersotthe
Oluff Perssen.

Denne Ansøgning sendtes fra Kancelliet til Lensmanden i Roskilde ledsaget af følgende kongelige Brev²):

Frederich then andenn met Gudz naade Danmarckis,
Norgis, Wendis och Gottis konning etc.

Vor synderlig gunst tilforn. Wider, at hues sig thenne breffuissere Her Oluff Pederssen, Sogneprest wdj Julege, haffuer clagligen berett for oss om hans preste gaard, som hannom giøris hinder paa, haffue i aff thenne hans indelugte Suplicatz at forfarre, och hand etther sielf ydermere berette kand. Thij bede wij etther och begiere, at nar for^{ne} Her Oluff Pedersenn etther met thette wort breff besøgendis worder, atj tha ther om wille forfarre leiligheden och siden forschaffe thet saa, at hand bekommer, hues hannom met rette bør at haffue paa hans Embitz wegne, saa hand ydermere icke skal haffue behoff sig ther offuer at beclage. Ther met gjør i oss thil willige. Befallendis etther Gud. Schreffuit paa wort slott Kiøpenhaffnn then iij dag Martij Aar etc. Mdxiiij. Wnder wort Signet.

Udskrift: Oss Elsk^e Erlig och welbyrdig Peder Bilde, wor mand Raad och Embitzmand paa wor gaard wdj Roskyld.

¹) Det findes nu ikke vedlagt.

²) Begge Breve findes nu i Originalerne i Rigsarkivet (Saml. til Adelens Hist.).

Den i foranstaaende Kongebrev indeholdte Befaling til Lensmanden om at skaffe en Præstegaard i Jyllinge maa ikke have haft den tilsigtede Virkning, da vi finde, at Hr. Oluf Pedersen nogle Aar efter atter maatte banke paa med sin billige Begjæring. I den Anledning udgik der følgende ny Kongebrev:

Til Frantz Lauritsen, Foged paa Dragsholm.

Frederik etc. Vid, at Hr. Oluf Pedersen, Sognepræst til Julege, haver beret for os, at han ingen Præstegaard haver til samme Sogn, og den Gaard, han paa bor, hører til Sanct Vilhelmi Alter og Vicarie, som du udi Forlening haver, og er derfor begjærendes, at han som andre Sognepræster maatte fange en Præstegaard at bo paa. Thi bede vi dig og begjære, at du tilsteder hannem at maa beholde den Gaard udi Julege, han paa bor, og nu hører til for^{ne} Vicarie, at den herefter altid maa blive Præstegaard til samme Sogn. Vi have tilskrevet os elskelige Bjørn Andersen, vor Mand og Raad, at han dig igjen i den Sted af vort og Kronens Gods skal forvise og udlægge Fyldest for for^{ne} Gaard. Hvilket Gods, han dig saa udlæggendes vorder, altid skal blive hos for^{ne} Vicarie. Sammeledes bede vi dig og ville, at du strax tilskikker for^{ne} Bjørn Andersen et klart Register paa dit Roskilde Kapitels Gods med sit Landgilde, Ejendom og Tiliggelse, som du nu nyligen efter vor Befaling til vort Slot Dragsholm annammet; thi vi haver hannem befalet at skulle gjøre Kapitlet af vort og Kronens Gods derfor Fyldest og Udlæg. Dermed gjør du os til Vilje. Thi tag der ingen Forømmelse for. Skrevet Roskilde den 27 Octobris Anno 1569.

Samtidig fik Lensmanden paa Roskildeggaard, Bjørn Andersen, kgl. Befaling om at udlægge Frants Lauritsen saa meget af Kronens Gods, som kunde svare til den Gaard, Hr. Oluf Pedersen i «Julege» hidtil havde boet i, og som nu skulde være Præstegaard. Men heller ikke denne, rimeligvis af Præsten foreslaaede, Udvej førte til Maalet. Det blev først naaet to Aar efter, som følgende Mageskiftebrev viser:

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at efterdi hæderlig Kapitel udi Roskilde Domkirke haver for Magelæg udlagt til os og Kronen denne efterskrevne Gaard her udi vort Land Sjælland udi Sømme Herred udi Julege By liggendes, Oluf Jensen ibor, skylder aarligen til Landgilde 23 Skjepper Byg, 18 Skjepper Rug, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 4 Skilling grot, 2 Tønder Havre Gjæsteri, hvilken Gaard hertil haver ligget til S. Magni Alter udi for^{ne} Roskilde Domkirke, og vi have nu den udlagt altid herefter at blive en Præstegaard til for^{ne} Julege Sognepræst, efter det Gjenbrevs Lydelse, for^{ne} Roskilde Kapitel os derpaa givet og overantvordet haver: da have vi derimod for Magelæg udlagt til forskrevne S. Magni Alter udi Roskilde Domkirke denne efterskrevne vor og Kronens Gaard her udi Sjælland udi Voldborg Herred udi Nørre Hyllinge liggendes, Jens Pallesen ibor, skylder aarligen 1 Pund Rug, 1 Pund Byg, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 10¹/₂ Skilling 3 Penning Ervidspenge, 1 Mark Gjæsteri. Hvilken for^{ne} Gaard og Gods med al sin Rente og rette Tilliggelse, Ager, Eng, Skov, Mark, Fiskevand, Fægang, vaadt og tørt, intet undtaget, som der nu tilligger og af Arildstid med Rette tilligget haver, for^{ne} Roskilde Kapitel maa og skal have, nyde, bruge og beholde for evig Ejendom (etc.). Hafniæ die 19 Junii Anno 1570.

Fra Aaret 1570 kan man vel altsaa regne, at der har været en ordentlig Præstegaard i Jyllinge. To Aar efter blev Gundsømagle Sogn annecteret dertil¹⁾. Efter længe ingen Præstegaard at have haft, fik Hr. Oluf Pedersen nu altsaa to, og da den i Gundsømagle rimeligvis har været den bedst holdte, synes han at have taget Bolig i den. Saaledes antager jeg nemlig, at en Bemærkning i Hofmans Foundationer (X. App. t. Sjæl. St., S. 14—5) rettelig bør forstaas, hvor det hedder: »Gundsømagle Kirke har tilforn været Hoved-Kirken, hvorved Præsten har boet. Den nu værende Præste-Gaard i Jyllinge synes at have været Annex-

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 184.

eller Mensal-Gaard. Hr. Ole Pedersen var den sidste i Gundsøemagle boende Præst«.

Det er os ikke bekendt, naar Hr. Oluf Pedersen døde; men i Hyldingsakterne fra 1584 forekommer han ikke, men derimod Hr. Peder Jensen som den yngste af Sømme Herreds Præster¹⁾. Af andre Kilder vide vi, at sidstnævnte i mange Aar var Præst i Jyllinge og Gundsømagle. Men da han, som sagt, 1584 var den yngste blandt Herredets Præster, maa han sikkert nylig være kommen i Embedet. I hans Tid brændte Præstegaarden i Jyllinge (hvor han boede) 1611²⁾. En Klokke i Kirken har bevaret hans Navn ved følgende Indskrift:

Verbum Domini manet in æternum. Campana Ecclesiæ Jyllingianæ fusa Præsides Magno Pachs, tutoribus tenepi Johanne Martini et Johanne Olai, Pastoribus D. Petro Johannis et Enocho Jacobi Anno 1619. Hans Kemmer me fecit y Helschenøer³⁾.

I Aaret 1619 levede altsaa Hr. Peder Jensen endnu og havde Hr. Enoch Jacobsen til Medtjener. Om den sidstnævnte, der snart efter blev den gamle Præsts Efterfølger, er tidligere meddelt nogle Efterretninger i dette Tidsskrift (3. R. V, 433 ff.), hvortil kan føjes, hvad Hofman har om ham: »Han har været en velstuderet Mand, har tient som Collega i 5te Lectie ved Roeskilde Skole, oversat paa Latin endeel af Theophylacto, udgivet nogle Libros Epigrammatum, der viiste hans lykkelige Genie i den latinske

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 406.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 62.

³⁾ Hofman, Fundationer X, App. t. Sjæl. St., S. 13—4. Her anføres ogsaa som Indskrift paa en anden Klokke i samme Kirke: »Mester Morten Koler, Anno 1588«. Naar Wiberg II, 44 under Aaret 1603 anfører en M. Morten som Præst i Jyllinge, da er det en Fejl, som er fremkommen ved en Forvexling med Hyllinge i Voldborg Herred, hvor der paa den Tid ganske rigtig var en M. Morten (Pedersen Hove). (Se Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. III, 739. Ny kirkehist. Saml. V, 53).

Digte-Kunst. Han siges og at have arbejdet paa Resenii Danske Bibel-Oversættelse¹⁾«. Har den sidste Bemærkning noget paa sig, er det dog vel kun som Afskriver eller Korrektør, at Enoch Jakobsen har haft Del i den nævnte Bibeloversættelse, der udkom 1607. Han døde 8. Aug. 1640, »anno ministerii 28«.

¹⁾ Fundationer og Gavebreve X, App. t. Sjæl. St., S. 15.